

עקרונות היסוד של בית המדרש לרבנים ע"ש שכטר

הרב ד"ר עינת רמון*, דיקנית

בית המדרש לרבנים ע"ש שכטר שואף להעמיד מנהיגות יהודית-מסורתית ארצישראלית באמצעות הכשרת רבנים ורבות לצד הקמת חבורות לומדות (בתי מדרש קהילתיים). התכניות החינוכיות בבית מדרשנו ניזונות מתורת ישראל, מההגות הציונית והחלוצית וממורשתם של הרבנים זכריה פרנקל ז"ל (1801-1875), שניאור זלמן שכטר ז"ל (1847-1915) ותלמידיהם.

בדומה לדורות הקודמים, בהם שמרו אבותינו ואמותינו על אורח חיים יהודי המבטא דאגה לאומה ורגישות לפרט, אנו כרבנים מסורתיים מחויבים להלכה ולרוחה בדורנו; אנו ממשיכים לעצב את ההלכה בהווה מתוך אחריות לשמירת ייחודה וגבולותיה בעתיד; אנו שואפים לחלוק אורח חיים זה ברמות השונות של מעגלי הקיום היהודי (היחיד, נישואין, משפחה, קהילה, אומה והמעגל האנושי כולו) עם כלל עם ישראל. שערי הקהילות ובתי המדרש הקהילתיים שתלמידנו מנהיגים פתוחים ללימוד, לתפילה, לאחזן קשבת ולתמיכה - ללא קשר להשקפת עולם או יכולת פנימית לשמירת המצוות.

השקפת עולמנו המסורתית מושתתת על העקרונות הבאים, אשר משקפים את גבולות המסגרת ההלכתית והרוחנית לה אנו מחויבים:

- א. אהבת עם ישראל, תורתו ותרבותו: המשכיות והתחדשות המסורת היהודית על סמך לימוד והבנת רוח ההלכה.
- ב. "הטוב כי לא כלו רחמין": אמונה באל ובעולם טוב יותר.
- ג. מדינת ישראל היא מדינה יהודית-דמוקרטית המהווה מרכז רוחני ופוליטי לעם היהודי בישראל ובתפוצות.
- ד. "אהבה, אחווה, שלום ורעות": ברית ושותפות בין גברים ונשים בנישואין, בהורות, במשפחה, בבית הכנסת, בבית המדרש ובהנהגת העם היהודי.
- ה. השבת המסורתית ומועדי ישראל הם בבחינת מענה ראשוני למשבר הסביבתי והאנושי בעולם.
- ו. המאבק בעוני הוא ערך יהודי מרכזי: יש לשאוף לצמצום הפער בין עניים ועשירים ולמיגור תרבות הצריכה.
- ז. סובלנות וערבות הדדית בקרב העם היהודי בישראל ובתפוצות הם צורך חיוני בעיצומם של פולמוסים דתיים ופוליטיים בדורנו כבכל דור.

סדר ליל ראש השנה • ציור: ד"ר אלישבע שטרית

סדר ליל ראש השנה • ציור: ד"ר אלישבע שטרית

* ד"ר אלישבע שטרית (לבית אזולאי) למדה ציור במונטווידאו (אורוגוויי) אצל שלושה מבכירי הציירים הדרום אמריקניים: ראול פבלוצקי, גרסייה ריינו ולונגה. בארץ למדה במכון 'אבני'. האומנית עוסקת בחינוך, במחקר היסטורי ובהוראתו (באוניברסיטה הפתוחה). שילוב תחומים אלה מקבל את ביטויו בתערוכה הנוודת 'תמונות מחיי היהודים במרוקו'.

א. אהבת עם ישראל, תורתו ותרבותו: המשכיות והתחדשות המסורת היהודית על סמך לימוד והבנת רוח ההלכה

דרכי לימוד התורה ופרשנות ההלכה בבית המדרש לרבנים ע"ש שכטר משקפות את דברי הרב זכריה פרנקל ז"ל, מייסד הזרם הרעיוני שאנו ממשיכיו, וראש בית המדרש לרבנים בברסלאו בשנים 1854-1875. הרב פרנקל הבין את היחס המורכב בין מסורת ומודרנה כדלקמן:

לא כל זרמי ההשפעה של הזמן נובעים ממקור עליון; אין את רצוננו לחטוא לרוח הזמן שלנו, אך גם לא להתעלם מפגמיו; נעשים ויתורים לרוב בשל התרשמויות חולפות, בשל תענוגות וטובות הנאה זמניות ותוך בהלת חיפזון אובד הרבה מן המרומם, ממה שעשוי להביא לכלל תפישה מעמיקה יותר.
(זכריה פרנקל, "על אסיפת הרבנים המתוכננת", בתוך: רבקה הורוביץ (עורכת), **זכריה פרנקל וראשית היהדות הפוזיטיביבית-הסטורית**, ירושלים: מרכז זלמן שז"ר, תשמ"ד, עמ' 80).

כדי לדעת אילו שינויים יש לאמץ ואילו יש לדחות גרס הרב פרנקל כי "כדי להבין את ההווה של היהדות ולהבחין בו, יש לבדוק את העבר ולסקור את הדרך שכבר נעשתה" (זכריה פרנקל, "הויכוח על השפה העברית באסיפת הרבנים השנייה", שם, עמ' 102). מתוך הבנת העבר וההווה, בדרך של לימוד תורה מעמיק ושיטתי ובחינה מקפת של הידע בן זמננו, אנו מעצבים פרשנות הלכתית אחראית ושקולה ומתחייבים לה כמיטב יכלתנו. במובן זה מהווה הפסיקה הספרדית בדורות האחרונים מקור השראה חשוב.

ב. "הטוב כי לא כלו רחמיך": אמונה באל ובעולם טוב יותר

התקווה היא יסוד האמונה. תפיסתו של האל ודימויו נתפרשו על ידי חכמים וחכמות בני ובנות העם היהודי בדרכים שונות, ואולם האמונה באה לידי ביטוי באורח החיים היהודי ובאוצר התפילות. אלו משקפים כמיהה למשמעת עצמית מחד גיסא ולשמחה במתנות החיים הניתנות לנו מדי יום ביומו מאידך גיסא. נדבך עיקרי של אורח החיים היהודי הוא החיים הקהילתיים המתרכזים סביב התפילה בבית הכנסת והלימוד בחברותא. וכך הבין הרב פרנקל את הרצף בין לימוד, מצוות ואמונה:

מכוח העיסוק היומיומי בתורה, מכוח ריכוז הפעילות הרוחנית מסביבה, זכתה התורה לאהבה ודבקות יתר; [...] לא היה זה משהו שנצטוו לעשות אלא התגלות שבה זיכה אותם אלוהים באהבתו לשם עליית נשמה, מתנת-אל לתיקון הנפש ושלמותה (זכריה פרנקל, "על אספת הרבנים המתוכננת", שם, עמ' 71 - 72).

ג. מדינת ישראל היא מדינה יהודית-דמוקרטית המהווה מרכז רוחני ופוליטי לעם היהודי בישראל ובתפוצות

שמירה וטיפול השפה העברית והתרבות היהודית חיוניים להמשך קיומה של מדינת ישראל, כמו גם ביטחונה הצבאי, יציבותה הכלכלית ויחסיה הטובים של ישראל עם שכנותיה ועם המיעוטים הלאומיים החיים בקרבה. חזון זה שטבעו מייסדי הציונות נוסח היטב בדבריו של הרב שניאור זלמן שכטר ז"ל, הנגיד הראשון של הסמינר התיאולוגי היהודי בניו יורק בשנים 1902-1912:

יוחנן סימון, "מנוחה בקיבוץ" אוסף יונס אלקרא, דלית אלכרמל

תחיית התודעה הלאומית של עם ישראל ותחיית הדת היהודית או, בלשון קצרה, תחיית היהדות, כרוכות ושלובות זו בזו. כאשר עלה ישראל על דרכו שלו, מצא את אלוהיו; כאשר התכחש לעצמו, או החל לטשטש את עצמיותו, סימן לו שהתכחש לאלוהיו [...] מסתבר שהעבודה שהחלה בה הציונות ואשר תעסיק אותה עוד רבות בשנים היא חידוש הלבבות. [...] הציונות

היא רתיעה טבעית ממצב מלאכותי ומתוח יתר על המידה, שאין לסובלו עוד. היא מכריזה על חירות מכל שעבוד שהוא, חומרי או רוחני. [...] הציונות שומרת אמונים לקידמה ולהתפתחות, אלא שההתקדמות הזאת צריכה להתנהל לפי קווים יהודיים, והאידיאל ההיסטורי היהודי הוא שצריך להיות המטרה הנכספת (הרב שניאור זלמן

שכטר, "הציונות גילוי דעת" (1906), מתוך: **הרעיון הציוני** בעריכת אברהם הרצברג, ירושלים: כתר 1959, עמ' 389, 391).

מן הטעם הזה מעודדים אנו עלייה לארץ ישראל והתיישבות בגליל ובנגב, בישובי הספר ובעיירות הפיתוח בד בבד עם בניין קהילות הניזונות מרוח היהדות בכל מקום ומקום.

ד. "אהבה, אחווה, שלום ורעות":
ברית ושותפות בין גברים ונשים בנישואין, בהורות, במשפחה, בבית הכנסת,
בבית המדרש ובהנהגת האומה

טקס החינה • ציור: ד"ר אלישבע שטרית

שאלת המגדר היא שאלה מוסרית מרכזית בחברה המודרנית. ההבדלים הביולוגיים והרגשיים בין נשים לגברים הופכים שאלה זאת למורכבת במיוחד. אנו דוגלים בשיתוף ובשוויון בין האיש והאישה בנישואין וגם בבית הכנסת, בתלמוד תורה ובפסיקת ההלכה. שוויון זה שלו אנו מחנכים מכיר בשונות שבין איש ואשה, ורואה בברית וברעות ביניהם תשתית לתרבות ולמוסר - כמו גם מפתח חשוב להמשכה של היהדות; שעה שהחלוצים בארץ ישראל בראשית המאה ה-20 התלבטו בסוגיה זו, הובע על ידי הוגה הדעות הציוני אהרן דוד גורדון (1856-1922) חזון של שיתוף, שוויון ורעות בין האיש והאשה:

היהדות נותנת לנו כלל גדול לפתרון השאלה בעתיד. היא נותנת לנו כלל פשוט וטבעי, כי אותו 'קדושים תהיו', הקודם ל'ואהבת לרעך כמוך',

קודם גם ל'עזה כמוות אהבה' של שיר השירים, לאותה האהבה העמוקה והטהורה שאינה פוסקת עם הנישואים, כי אם בעצם מתחילה עם הנישואים ("לבירור ההבדל בין היהדות והנצרות", **כתבי א. ד. גורדון**, כרך ג', עמ' 229).

חיי המשפחה מקבלים על ידי העבודה צביון חדש, כל כך חדש, עד שאין אנחנו יכולים עתה לדעת בשלמות מה טיבו ומה ערכו. חיי העבודה והטבע של הגבר וחיי העבודה והטבע של האשה - צירוף כל כך עמוק, עד שאין לדבר בו כל זמן שהוא בבחינת דבר שלא בא לעולם. כאן יש מקום רחב בשביל כוח היצירה של האשה, אבל יש מקום רחב גם בשביל הגבר ("מכתב גלוי ל"ח ברנר", [כסלו, תרע"ג], **כתבי א. ד. גורדון**, כרך א', עמ' 110).

ה. השבת המסורתית ומועדי ישראל הם בבחינת מענה ראשוני למשבר הסביבתי והאנושי בעולם

כפי שציין הרב שניאור זלמן שכטר, גילויים של אי הבנה לרעיון השבת היהודי כפי שעוצב בחשיבה ההלכתית הם עתיקי יומין (Solomon Schechter, *Aspects of Rabbinic Theology: Major Concepts of the Talmud* (1909), New York : Macmillan, 1906, pp. 152- 153) אין עוררין על כך שבימינו מעטים העומדים על שורשו של רעיון השבת מן הצרכנות ומן השימוש בטכנולוגיה ליום אחד בשבוע, והקדשתו לתפילה, למחשבה, ללימוד, לטיולים ברגל ולמנוחה בקרב המשפחה והקהילה. השבת היא עת המוקדשת לבניית יחסים של חיבור בין אדם לעצמו, בין אדם לזולתו ובין האדם לטבע ולאלוהות. את ערכה האנושי והחברתי של השבת היטיב להבהיר הרב אברהם יהושע השל (1907- 1972), מרצה בסמינר התיאולוגי היהודי בשנים 1945- 1972.

השבת מובחנת משאר ימות השבוע כי:

* היא יום בו אדם זוכה לחופש;

* היא יום בו לא נשתמש בכל אותם כלים שבקלות עלולים ליהפך לכלי חורבן והרס;

* היא יום בו נוכל להיות באמת עצמנו;

* היא יום בו נשתחרר מרדידות היום יום;

* היא יום בו נשתחרר מחובות שאין מקורן בעצמיותנו;

* היא יום בו נהיה מסוגלים להשתחרר מעבודת האלילים של החברה הטכנולוגית;

* היא יום בו לא נשתמש בכספים;

* היא יום בו נכריז על הפסקת אש במאבקים הכלכליים - בינינו ובין זולתנו בינינו ובין משאבי הטבע

(הרב אברהם יהושע השל, **השבת** (1951), תרגם לעברית: אלכסנדר אבן חן, תל אביב: ידיעות אחרונות, 2003, עמ' 46- 47).

מובן שעלינו לעצור בדרכים רבות ונוספות את השחתת הטבע על ידי התרבות המערבית, הבזבזנית והמנוכרת לאוצרות הטבע ולטבע האדם, שכן, "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן וכל מה שבראתי - בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך" (קהלת רבה ז': א'; י"ג).

ו. המאבק בעוני הוא ערך יהודי מרכזי: יש לשאוף לצמצום הפער בין עניים ועשירים ולמיגור תרבות הצריכה

רוח היהדות ראתה מאז ומתמיד בעוני, בניצול ובניכור בין עניים ועשירים קללה חברתית נוראה שיש להביא לקיצה. הפטרת יום הכיפורים מצווה עלינו: "הלוא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי-תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם" (ישעיהו נ"ז: ז'). כל אחד ואחת מאתנו מצווה לפעול למיגור הסבל החומרי וההשפלה האנושית שבעוני. הרב מרדכי מנחם קפלן ז"ל (1881-1983) סיכם זאת בספרו **ערכי היהדות והתחדשותם** (1938) שעה שהיה מורה למדרש בסמינר התיאולוגי היהודי:

כל עוד התרבות נתונה לשליטת עיקרון ההתחרות, יהיה האדם או מתעדת בשלוות גאון בעת הצלחה, או נשבר כולו באפס תקווה בעת כישלון. [...] על דרך זה מדגישים חז"ל את ערך השותפנות האנושית ומשמיעים כי שכינת האלהים מתגלית בשותפנות זו ומציאותו מתאמת. מכאן אנו עומדים על מאמרו בעניין ארבעת המינים: 'זאין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת [...] (מרדכי מנחם קפלן, **ערכי היהדות והתחדשותם**, תרגם לעברית: אברהם רגלסון, ירושלים: הוצאת ראובן מס, 2003, עמ' 219, 227).

ז. סובלנות וערבות הדדית בקרב העם היהודי בישראל ובתפוצות הם צורך חיוני בעיצומם של פולמוסים דתיים ופוליטיים

הוגה הדעות היהודי הגרמני פרנץ רחנצווייג (1886-1929) הצביע על הקושי הפסיכולוגי לקיים את ההלכה בדורנו; אנו מתקשים להבחין בה בין עיקר לטפל ולראות את אורה הגנוח הן מפאת הריחוק התרבותי והן מפאת זיהויה עם ממסד דתי נוקשה שאינו קשוב ללב העם. מן הטעם הזה "היכולת [=לקיים מצוות] - חוק לה משלה; אין כאן אלא יכולת שלי, שלך, ובהרכבן - לא של הכל, אלא שלנו" (פראנץ רחנצווייג, "הבונים", בתוך: **נהרים**, תרגם מגרמנית: יהושע עמיר עם מבוא מאת ש.ה.ברגמן, ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א, עמ' 88).

כיהודים מסורתיים מודעים אנו ל"יכולות הלכתיות" שונות לקיום מצוות. יכולות אלה תלויות באישיותנו ובהשתלשלות חיינו, ומותנות במידה רבה ברקע התרבותי והחברתי שבו גדלנו. כבית מדרש לרבנים אנו משתדלים להגדיר עקרונות נהירים לחיינו המסורתיים, לצד הבנתנו כי "כל ישראל ערביין זה בזה" (עירובין ז' ע"ב). אנו מגלים הבנה וערבות הדדית כלפי קבוצות שונות ויחידים בעם היהודי החלוקים עלינו בדעות ושונים מאיתנו באורח חייהם מ"ימין" ומ"שמאל". וכך ביטאו חכמינו במדרש אליהו רבה (איש שלום) פרשה י"ב (ד"ה: "למה היו ישראל") את הסכנות הטמונות בחוסר סובלנות:

...זה אומר אני כהן גדול בן כהן גדול בן בנו של אהרן הכהן אלך אצל עם הארץ, זה אומר אני ראש לכל ישראל אלך אצל זה, זה נוהג גדולה לעצמו וזה נוהג גדולה לעצמו, אוי לה לגדולה שמקברת את בעליה, אוי לה לגדולה שאינה גורמת טובה בעולם [...] לפי שכל ישראל ערביין זה לזה, למה הן דומין, לספינה שנקרעה בה בית אחד, אין אומרים, נקרע בית אחד בספינה, אלא נקרעה כל הספינה כולה.

מן הטעם הזה מייחלים אנו כי תתקיים בזרנו תפילה זו:

"יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, ובין התלמידים העוסקים בתורתך, בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה. וכל העוסקין שלא לשמה, יהי רצון שיהו עוסקין לשמה".
(תפילתו של רב ספרא, תלמוד בבלי ברכות טז ע"ב-יז ע"א)

אלול, תשס"ח

בית המדרש לרבנים ע"ש שכטר

רח': אברהם גרנות 4, ירושלים ת"ד 16080 טל': 074-7800-712

www.schechter.org.il rabschool@schechter.org.il